

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Žemės ūkio ES ir Viduržemio jūros regiono šalyse (įskaitant moterų darbo žemės ūkio sektoriuje svarbą ir kooperatyvų vaidmenį)

(nuomonė savo iniciatyva)

(2010/C 347/06)

Pranešėjas **Pedro NARRO**

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, vadovaudamasis Darbo tvarkos taisyklių 29 straipsnio 2 dalimi, 2009 m. vasario 26 d. nusprendė parengti nuomonę savo iniciatyva dėl

Žemės ūkio ES ir Viduržemio jūros regiono šalyse (įskaitant moterų darbo žemės ūkio sektoriuje svarbą ir kooperatyvų vaidmenį).

Išorės santykių skyrius, kuris buvo atsakingas už Komiteto darbo šiuo klausimu organizavimą, 2010 m. vasario 3 d. priėmė savo nuomonę.

460-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2010 m. vasario 17–18 d. (vasario 17 d. posėdis), Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas priėmė šią nuomonę 156 nariams balsavus už ir 7 susilaikius.

1. Išvados

1.1 Viduržemio jūros regiono žemės ūkis labai nevienalytis. Be gamybos sistemų skirtumų reikėtų paminėti nevienodą išsivystymo, valstybės pagalbos žemės ūkiui ar ekonominių struktūrų lygį. Vis dėlto visose Viduržemio jūros baseino šalyse žemės ūkio veikla yra pagrindinė veikla kaimo vietovėse ir jų ekonomikos varomoji jėga.

1.2 Nesulaikomas prekybos žemės ūkio produktais liberalizavimo procesas turės įtakos Viduržemio jūros regiono žemės ūkio tvarumui. Liberalizavimas pats savaime neturėtų būti ES ir Viduržemio jūros regiono šalių partnerystės (Euromed) tikslas, o veikiau priemonė prioritetiniam ekonominio, socialinio ir regioninio vystymosi tikslui abipus Viduržemio jūros pasiekti.

1.3 EESRK mano, kad turėtų būti nustatytas pereinamasis laikotarpis, per kurį būtų galima įgyvendinti atitinkamų šalių žemės ūkiui reikalingas permainas, padėsiančias joms ryžtingai įveikti dėl ekonomikos, prekybos ir žinių globalizacijos žemės ūkio sektoriuje kylančius iššūkius.

1.4 Europos Komisijos atlikti Viduržemio jūros regiono laisvosios prekybos zonos pasekmių žemės ūkiui poveikio tyrimai aiškiai rodo, kas labiausiai nukentėjo dėl šio proceso. Pietų Europos regionai, kurių specializacija – vaisių ir daržovių auginimas, nepajėgs konkuruoti su kaimyninėmis Viduržemio jūros regiono šalimis, o pietinės Viduržemio jūros regiono šalys savo ruožtu turės laipsniškai atsakyti savo „kontinentinės“ produkcijos (grūdų, pieno, mėsos ir kt.). Vykstant dabartiniam liberalizavimo procesui, turėtų būti apsaugoti „jautrūs“ produktai.

1.5 Šiam Viduržemio jūros regiono žemės ūkio pertvarkymo etapui, kuriam būdinga maisto krizė ir liberalizavimas, valdžios institucijos turėtų parengti tvirtą ir ilgalaikę strategiją, kuri padėtų

užtikrinti žemės ūkio veiklos tęstinumą ir gyvybingumą. Minėta strategija turi būti grindžiama trimis veiksniais: mokymu, technologijomis ir moksliniais tyrimais, kad būtų lengviau pereiti prie žemės ūkio, kuriame pirmenybė teikiama kokybei, pridėtinei vertei ir prekybos proceso tobulinimui.

1.6 Viešoji politika Viduržemio jūros regione turėtų būti sukurta į veiksmingą liberalizavimo pasekmių valdymą. EESRK mano, kad reikalinga trumpalaikė ir ilgalaikė politika, nustatanti realias kompensacijas pasitelkiant papildomą paramą ES gamintojams iš sektorių, kurie labiausiai nukentėjo dėl prekybos liberalizavimo. Kartu reikalinga veiklos įvairinimo kaimo vietovėse ir paramos ūkininkams bei jų įmonėms politika, kuri padėtų prisitaikyti prie naujų gamybos sąlygų.

1.7 Viduržemio jūros regiono šalys turi įgyvendinti žemės ūkiui skirtą mokymo politiką, kad paskatintų kurti kokybiškas darbo vietas, padėtų darbo jėgai prisitaikyti prie naujo gamybos modelio reikalavimų ir sumažintų neigiamą masinio gyventojų išsikėlimo iš kaimo vietovių poveikį užimtumui ir migracijos srautams.

1.8 EESRK mano, kad norint paremti Viduržemio jūros baseino žemės ūkio vystymą, visų pirma reikėtų sustiprinti vietos žemės ūkio organizacijų vaidmenį įgyvendinant vystymo projektus, kuriais būtų siekiama padidinti ūkininkų gebėjimą atstovauti ir paskatinti juos dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

1.9 Siekiant didesnio Viduržemio jūros regiono žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo, reikalinga dinamiškesnė rinkodaros strategija. Kooperatyvai ir kitos gamintojų organizacijos, kurios turės tapti priemonėmis, padedančiomis ūkininkams koncentruoti pasiūlą ir pagerinti savo padėtį rinkoje, bus tarp svarbiausių naujosios strategijos ramsčių. EESRK remia iniciatyvas, padedančias gerinti maisto grandinės veikimą ir pelno paskirstymą visoje grandinėje.

1.10 EESRK nuomone, itin svarbu tinkamai įvertinti moterų ir jaunimo vaidmenį žemės ūkyje ir kaimo vietovėse. Viduržemio jūros regiono pietinėse šalyse moterų indėlis į žemės ūkį labai reikšmingas, nors dažnai jų darbas nėra nei pripažįstamas, nei apmokamas ir yra stipriai veikiamas socialinių veiksnių. Reikalinga nauja struktūrinė politika ir paskatos, kurios suteiktų vertę moterų darbui, padėtų moterims nebedalyvauti šešėlinėje ekonomikoje ir paskatintų jungtis į asociacijas, kuriose būtų ugdomas žemės ūkio sričiai reikalingas verslumas.

1.11 Lemiamas Viduržemio jūros regiono žemės ūkio vystymo veiksnys yra vandentvarka. Vienas didžiausių klimato kaitos padarinių Viduržemio jūros regione bus žemės ūkiui naudojamų vandens išteklių sumažėjimas. EESRK pripažįsta, kad reikia skubiai įgyvendinti naują kontrolės ir modernizavimo politiką, kuri padėtų ne tik taupyti vandenį, bet ir optimaliai naudoti šį brangų turtą. Visa ši politika turėtų būti paremta naujų technologijų, kurios užtikrintų socialiniu, ekonomikos ir aplinkos požiūriu gyvybingą drėkinimą, taikymu.

1.12 Be institucinio bendradarbiavimo turi vykti ir glaudesnis pilietinės visuomenės subjektų bendradarbiavimas. ES visų pirma turėtų sudaryti palankesnes sąlygas regionų bendradarbiavimui ir aktyvesniam pilietinės visuomenės atstovų dalyvavimui siekiant pasidalyti patirtimi ir parengti konkrečius projektus, kurie padėtų Viduržemio jūros regiono žemės ūkio organizacijoms propaguoti daugiafunkcinį žemės ūkio modelį. Bet kuriuo atveju reikėtų aktyviau vykdyti Viduržemio jūros šalių sąjungos veiklą žemės ūkio srityje ir siekti pažangos kuriant Viduržemio jūros regiono banką.

2. Išanga

2.1 1995 m. pradėtas Barcelonos procesas suteikė postūmį Europos Sąjungos santykiams su kaimyninėmis Viduržemio jūros regiono šalimis ⁽¹⁾ ir nustatė gaires taikos ir klestinčios ekonomikos erdvei regione sukurti. Vis dėlto prabėgus penkiolikai metų po Barcelonos deklaracijos paskelbimo galima kalbėti tik apie labai nedidelę pažangą ir tam tikrą ES partnerių pietinėje Viduržemio jūros regiono dalyje nusivylimą.

2.2 Prancūzijos ir Vokietijos remiama nauja politinė iniciatyva įkurti Viduržemio jūros regiono šalių sąjungą (2008 m.) yra įrodymas, kad po ilgų sąstingio metų Viduržemio jūros regiono klausimas vėl prioritetas Bendrijos darbotvarkėje; tai paskatino atnaujinti diskusijas dėl tokio XXI a. strateginio sektoriaus kaip žemės ūkis.

⁽¹⁾ Šiuo metu Viduržemio jūros šalių sąjungą sudaro 27 ES šalys ir šios Viduržemio jūros regiono šalys: Alžyras, Marokas, Tunisas, Turkija, Egiptas, Izraelis, Palestina, Sirija, Libanas, Jordanija, Kroatija, Albanija, Juodkalnija, Bosnija ir Hercegovina, Monakas, Mauritanija ir Libija (stebėtojos teisėmis).

2.3 EESRK nusprendė parengti šią nuomonę savo iniciatyva norėdamas prisidėti prie būtinų diskusijų dėl Viduržemio jūros baseino žemės ūkio sektoriui tenkančio vaidmens. Dabar itin svarbus šio sektoriaus vystymosi etapas, kuris bus paženklintas didelių pasaulinio masto iššūkių.

2.4 Kadangi žemės ūkio Viduržemio jūros regione klausimas labai sudėtingas, nėra galimybės išsamiai nagrinėti kasdienių šio sektoriaus problemų. Vis dėlto Komitetas norėtų pradėti strateginius svarstymus dėl Viduržemio jūros regiono žemės ūkio ateities ir visų pirma įvertinti galimas laisvosios prekybos žemės ūkio produktais zonos įvedimo pasekmes abiem Viduržemio jūros baseino pusėms. Liberalizavimo pasekmės jaučiamos ne tik prekybos sektoriuje, jos turi didelį poveikį šalių ekonominiam, socialiniam ir aplinkosaugos vystymuisi.

2.5 Anksčiau Viduržemio jūros regiono pietinės šalys aršiai kritikavo ES dėl pernelyg didelio agrarinio protekcionizmo. ES savo ruožtu nerimą kelia tam tikrų įvežamų produktų neigiamas poveikis daugeliui Europos regionų. Visų pirma vaisių ir daržovių, importuojamų iš Maroko, kuris, turėdamas žemės ūkio potencialą ir geografinių bei kultūrinių požiūriu būdamas arti Europos yra vienas iš Viduržemio jūros regiono žemės ūkio lyderių. Dar viena svarbi Viduržemio jūros regiono žemės ūkio atstovė yra narystės ES siekianti Turkija. Žemės ūkis yra svarbiausias šios šalies ekonomikos sektorius, turintis didžiulį potencialą kaip vienas iš Europos žaliųjų rezervų. Pastaraisiais metais Egiptas taip pat tapo viena iš didžiausių žemės ūkio potencialą Viduržemio jūros baseine turinčių šalių.

2.6 Skubiai reikėtų sukurti išsamesnę ilgalaikę strateginę Viduržemio jūros regiono žemės ūkio viziją, kuri pranoktų tradicinę požiūrį į santykius Viduržemio jūros regiono žemės ūkio sektoriuje ir padėtų sukurti sąveiką bei paskatintų ekonominį bei socialinį šio sektoriaus gyvybingumą abiejose Viduržemio jūros pusėse.

2.7 Europos Sąjungos siekis gaminti kokybišką produkciją, skirti dėmesį produkto kilmę, modernizuoti infrastruktūrą ir užtikrinti mokymą turi būti laikomas sektinu pavyzdžiu ir padėti nustatyti naudingas gaires rengiantis Viduržemio jūros regiono pietinėje dalyje bręstantiems pokyčiams. Tačiau daug pasimokyti galima ne tik iš teigiamos patirties. Deja, Europoje nenuosekli paramos žemės ūkiui politika, ilgalaikio planavimo stoka ir nestabili maisto grandinė, kuriai būdinga stambiesiems mažmenininkams naudinga susiskaidžiusi pasiūla, išpėja apie tam tikrą pavojų, į kurį turi būti atsižvelgta taip vadinamu „svarbiausiu perinamuju Viduržemio jūros regiono žemės ūkio laikotarpiu“.

2.8 Pietų šalims būdingas ryškus žemės ūkio dvilypumas: viena vertus, tai dinamiškas sektorius, orientuotas į eksportą ir kapitalą kaupiantis iš stambiųjų prekybininkų, kita vertus, tai smulkių ūkininkų vystomas žemės ūkis, orientuotas į vietos rinkas ir stokojantis ekonominės struktūros.

3. Prekybos liberalizavimo procesas

3.1 Vadovaujantis veiksmų planu, parengtu pradedant Barselonos procesą (1995 m.), žemės ūkio produktams turi būti taikomas palankesnis režimas. Vykdamas laipsnišką prekybos žemės ūkio produktais liberalizavimą šalims abipusiškai taikant lengvatinio patekimo į rinką sistemą, atsižvelgiama į įprastinius prekybos srautus ir atitinkamą žemės ūkio politiką ⁽²⁾. Nuo 1995 m. prioritetas tikslas – 2010 m. sukurti laisvosios prekybos zoną. Ši data turėtų būti laikoma orientacine, o ne galutiniu terminu, kadangi šalys nevienodu tempu juda šios laisvosios prekybos zonos link.

3.2 Pastaraisiais metais Europos Sąjunga sudarė naujus plataus užmojo žemės ūkio susitarimus su Izraeliu, Jordanija ir Egiptu. Sudėtingos ir ilgos derybos su Maroku tebesitęsia. Nors Europos derybininkai nepateikia daug informacijos, atrodo, kad, pasibaigus pastarajam derybų etapui, 2010 m. susitarimas bus pasirašytas. Iš kitų Viduržemio jūros regiono šalių tik Tunisas ir neseniai Alžyras pradėjo naują derybų raundą.

ES ir Viduržemio jūros regiono šalių derybos dėl žemės ūkio

3.3 Žemės ūkio produktų apsauga Europos Sąjungoje užtikrinama įvairiomis priemonėmis, kurios paprastai derinamos: kvotos, muitai, terminai, importo licencijos, įvežimo kainos ir kt. Taigi, galima daryti išvadą, kad ES įprastai teikia paramą savo ūkininkams taikydama muitinės priežiūros priemones, kadangi tradicinė BŽŪP pagalba Viduržemio jūros regiono gamybai turi labai mažai reikšmės ⁽³⁾. Be šios vis mažesnės apsaugos nustatant muitų tarifus, taikomos žemės ūkio maisto produktų prekybai, jai itin svarbūs šie veiksniai: atstumas, gamybos sąnaudos ir infrastruktūra.

3.4 Pagrindines ES žemės ūkio organizacijas ir kooperatyvus vienijanti Europos organizacija COPA-COGECA, išdėstydamas savo poziciją dėl Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių susitarimų nurodė, kad vykstant deryboms ES privalo laikytis tam tikrų pagrindinių principų. Ji pirmiausia pabrėžė būtinybę išlaikyti „jautraus“ produkto sąvoką ir vaisių bei daržovių įvežimo kainą, sustiprinti muitinės tikrinimą siekiant išvengti sukčiavimo, įvesti veiksmingą fitosanitarinės kontrolės sistemą, atsižvelgti į produktų sezoniskumą ir taip palengvinti bendrą gamybos ir prekybos grafikų valdymą ⁽⁴⁾.

⁽²⁾ Reguliariai rengiamų Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių prekybos ministrų konferencijų uždavinys – liberalizavimo proceso prekybos aspektams suteikti politinį postūmį. Paskutinė ministrų konferencija įvyko 2009 m. lapkričio mėn. EESRK rūmuose, Briuselyje.

⁽³⁾ Vaisių ir daržovių sektoriuje pagaminama 16 proc. ES galutinės žemės ūkio produkcijos, o jam skirtos pagalbos suma neviršija 4,5 proc. Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) išlaidų.

⁽⁴⁾ EESRK nuomonė dėl Importuojamų žemės ūkio ir maisto produktų saugos (OL C 100, 2009 4 30, p. 60).

3.5 Viduržemio jūros regiono pietinių šalių gamintojai patiria sunkumų taikydami Europos sanitarijos standartus. Iš tiesų, iš Viduržemio jūros regiono importuojamiems žemės ūkio produktams taikomi ne tokie griežti gyvūnų gerovės, atsekamumo ir aplinkos apsaugos standartų laikymosi reikalavimai kaip Bendrijos produktams. EESRK ragina ES mūsų partneriams Viduržemio jūros regione suteikti reikiamą techninę pagalbą prekybai, užtikrinti technologijų perdavimą ir padėti sukurti atsekamumo bei skubaus įspėjimo sistemas.

3.6 EESRK ne kartą yra pabrėžęs atsekamumo ir kokybės sertifikavimo kaip pagrindinio Bendrijos žemės ūkio modelio ramsčio svarbą. Ši ES sukurta sistema suteikia galimybę gauti informaciją apie maisto produktą „nuo lauko iki stalo“, nustatyti bei atsekti visus gamybos, perdirbimo ir platinimo etapus. Atsekamumas turėtų būti prioritetas derybų dėl žemės ūkio su Viduržemio jūros baseino šalimis klausimas.

3.7 Šiuo metu žemės ūkio liberalizavimas Viduržemio jūros regione, nors dar nepakankamas, jau apima 90 proc. prekybos. ES yra stambiausia maisto produktų importuotoja pasaulyje ir šiuo metu dalyvauja precedento neturinčiame prekybos atvėrimo procese. Nepaisant šio plataus atvėrimo, yra daug „jautrių“ produktų, dėl kurių numatytos konkrečios nuostatos, kad nenukentėtų tam tikri gamintojai, kuriems stipraus neigiamo poveikio gali turėti gerokai padidėjęs žemės ūkio produktų, visų pirma vaisių ir daržovių, importas.

3.8 Vaisių ir daržovių sektoriui šiame liberalizavimo procese tenka pagrindinis vaidmuo. Su šiuo sektoriumi susiję beveik pusė ES nepriklausančių Viduržemio jūros regiono šalių žemės ūkio maisto produktų eksporto. Daugelis Pietų Europos regionų specializavosi auginant vaisius ir daržoves, nuo to didžiąja dalimi priklauso jų ekonomika. Daugiau kaip pusė dvidešimties ES regionų galutinės žemės ūkio produkcijos priklauso nuo auginamų vaisių ir daržovių. ES, sudarydama žemės ūkio susitarimus su Viduržemio jūros regiono pietinėmis šalimis, turėtų pasirūpinti, kad būtų užtikrinta vadinamųjų „jautrių“ produktų, kuriems tokie susitarimai gali turėti daugiau neigiamų padarinių, apsauga.

3.9 Europos Komisijos ⁽⁵⁾ užsakyti prekybos liberalizavimo Viduržemio jūros regione poveikio vertinimai aiškiai rodo, kaip dalinio arba visiško liberalizavimo atveju ES padidintų vadinamųjų „kontinentinių“ produktų (grūdų, pieno produktų ir mėsos) eksportą. Kita vertus, kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Maroke, minėtų produktų gamyba gerokai sumažėtų: per 14 metų pieno gamyba sumažėtų 55 proc., mėsos – 22 proc. ir kviečių – 20 proc. ⁽⁶⁾ Auginant vienos rūšies kultūras gali sutrikti tiekimas ir kilti priklausomybės nuo importo pavojus.

⁽⁵⁾ Sustainability impact assessment, Eu-Med Ag Pol.

⁽⁶⁾ Šie duomenys surinkti atlikus tyrimą „Defining a trade strategy for Southern Mediterranean Countries“. Antoine Bouet, Tarptautinis maisto politikos tyrimų institutas, 2006.

3.10 EESRK mano, kad į atitinkamus asociacijos susitarimus turėtų būti įtraukti kriterijai ir sąlygos, kurie leistų įvertinti atsiveriančios prekybos poveikį abiem šalims, visų pirma siekiant įsitikinti, ar įgyvendinama Bendrijos išorės politika padeda siekti galutinio tikslo – siekti pažangos aplinkos kriterijų ir darbo teisių laikymosi, o svarbiausia vietos gyventojų (o ne tik didelių vietos ir užsienio korporacijų) socialinės ir ekonominės raidos srityje. Šiuo požiūriu labai svarbu, kad Europos rinkų atvėrimas priklausytų nuo to, ar laikomasi tam tikrų būtiniausių socialinės ir profesinės, aplinkos ir sveikatos kriterijų, kad būtų užtikrintas ne tik Europos vartotojų aprūpinimas maistu, bet ir garantuotos geresnės pietinių Viduržemio jūros regiono šalių gyvenimo ir darbo sąlygos.

3.11 EESRK mano, kad turi būti nustatyti atitinkami mechanizmai ir patobulinti esami siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi asociacijos sutartyse abiejų sutarties šalių patvirtintų sąlygų dėl prekybos liberalizavimo, visų pirma susijusių su muitinių skaičiavimais ir nustatytą kvotų laikymusi.

Valdžios institucijų vaidmuo liberalizavimo procese

3.12 Viduržemio jūros regiono pietinės šalys šiuo metu susiduria su kai kuriomis didelėmis dilemomis, kurios buvo iškilusios ir ES. Kokį vaidmenį turi atlikti valdžios institucijos vykstant rinkų liberalizavimo ir reguliavimo panaikinimo procesui? Šiuo požiūriu ES, o konkrečiau – BŽŪP raida, paskatino neįtikėtinus politikos pokyčius, kurie turėtų tapti pavyzdžiu pietinėms Viduržemio jūros regiono šalims, kad jos, pasimokiusios iš savo Europos kaimynių sėkmių ir nesėkmių, vidutinės trukmės ir ilgalaikiu laikotarpiu taikytų veiksmingą ir nuoseklią viešąją politiką, kuri padėtų ryžtingai kovoti su globalizacija, kartais iškreipiančia padėtį žemės ūkio sektoriuje, kuris, atsižvelgiant į jo indėlį į šalies bendrąjį vidaus produktą, tarptautinėse derybose jokių būdu neturėtų būti laikomas tik dar vienu ekonomikos sektoriumi.

3.13 Dar visai neseniai žemės ūkis nebuvo ES nepriklausančių Viduržemio jūros regiono šalių politikos prioritetas. ES ir tarptautinių organizacijų bendradarbiavimui skiriamos lėšos buvo nukreipiamos į kitus sektorius (7). Tai buvo trumparegiška politika ir pakenkė šių šalių žemės ūkio vystymuisi. Pastaraisiais metais politikų mąstysena keičiasi.

3.14 2008 metų maisto krizė, kurios metu pakilo pagrindinių žaliavų kainos ir pasigirdo būgštavimų dėl liberalizavimo proceso, išjudino kai kurias nacionalines ir regionų valdžios institucijas ir paskatino jas keisti savo tradicinį požiūrį į žemės ūkį, paremtą siekiu didinti gamybą ir pastangas sutelkti į žemės ūkio produktų eksportą.

3.15 Viduržemio jūros regiono vyriausybių žemės ūkio strategija turėtų skatinti žemės ūkio sektorių daugiausia dėmesio skirti kokybei, pridėtinei vertei ir prekybos proceso tobulinimui. Principai, kuriais reikia vadovautis, aiškūs ir jiems visiškai pritaria visi Viduržemio jūros regiono suinteresuotieji subjektai, tačiau negailėstinga tikrovė rodo, kad ekonominių išteklių stoka yra labai sunkiai įveikiama kliūtis.

3.16 Mokymas, technologinė parama ir moksliniai tyrimai yra pagrindiniai aspektai, kurie turi būti įtraukti į būsimą Viduržemio jūros regiono šalių žemės ūkio politiką. Šių veiksmų derinys turėtų pagerinti Viduržemio jūros regiono žemės ūkio padėtį ir paskatinti jo gyvybingumą, kad būtų užtikrintas apsirūpinimas maistu, kovojama su skurdu ir sprendžiama išsikėlimo iš kaimo vietovių problema.

3.17 Nors daug Viduržemio jūros regiono šalių aktyviai pritarė žemės ūkio moksliniams tyrimams, jos neparodė reikiamos politinės valios sukurti tam palankią teisinę bazę. Mokslinių tyrimų srityje reikia dėti dvigubai daugiau pastangų, kad būtų patobulinti auginimo metodai ir, atlikus kokybinių šuolių, surastos naujos rinkos nišos. Dėl demografinio augimo šiuo metu iš vieno hektaro turi išsimaitinti tris kartus daugiau žmonių nei prieš 40 metų. Našumui padidinti būtina technologinė pažanga, o biotechnologijos gali labai prisidėti prie našesnio ir aplinkai žalos nedarančio žemės ūkio (8). Kalbant apie ateitį, moksliniai tyrimai turės sustiprinti bendradarbiavimą įgyvendinant viešąsias ir privačias iniciatyvas bei pagerinti įvairių organų veiklos koordinavimą, kad būtų patenkinti būtiniausi ir realūs žemės ūkio ir ūkininkų poreikiai.

Priemonė žemės ūkio problemoms spręsti – Maroko žaliasis planas

3.18 Šio naujo mąstymo pavyzdys gali būti 2008 m. balandžio mėn. Maroko pristatytas žaliasis planas, kuriame išdėstyta įdomi ir nauja žemės ūkio strategija Magrebe. Šiame plane per 10–15 metų žemės ūkį ketinama paversti pagrindiniu nacionalinės ekonomikos varikliu investuojant į jį daug valstybės lėšų (9), kad būtų pasiekti du svarbūs tikslai – modernus, didelę pridėtinę vertę sukuriantis žemės ūkis ir didesnės smulkių ūkininkų pajamos.

3.19 Šiems aukštiems tikslams pasiekti Maroko vyriausybė numatė parengti regioninius planus, orientuotus į trijų tipų projektus. Pirmo tipo planais būtų siekiama palengvinti perėjimą nuo grūdinių kultūrų auginimo prie didesnę papildomą vertę turinčių ir mažiau nuo vandens priklausančių kultūrų. Antro tipo planų tikslas – pagerinti intensyvų ūkininkavimą suteikiant ūkininkams naujus gamybos metodus. Galiausiai regioniniai planai padėtų diversifikuoti gamybą ir padidinti regionų ir vietos produktų vertę.

(8) EESRK nuomonė „ES ir pasaulinė maisto problema“ (CSE 1668/2008).

(9) Per artimiausius dešimt metų Marokas per Žemės ūkio plėtros agentūrą skirs apie 150 mln. dirbamų žaliajame plane numatytoms priemonėms įgyvendinti.

(7) Tik 5 proc. visų MEDA lėšų, suteiktų Viduržemio jūros regiono šalims partnerėms, buvo skirta žemės ūkiui ir kaimo plėtrai.

Neigiami liberalizavimo padariniai abiejose Viduržemio jūros pusėse

3.20 Regionų lygiu neigiami liberalizavimo padariniai bus ypač sunkūs tiems Europos regionams, kurių specializacija – vaisių ir daržovių auginimas. Bet kuriuo atveju šie regionai yra vieni labiausiai atsilikusių ir esančių nepalankiausiose sąlygose Europos regionų: Andalūzija (Ispanija), Tesalija (Graikija), Kalabrija (Italija), Šiaurės Dueras (Portugalija) ir kt. 2007 m. Europos Komisijos užsakytas ir Viduržemio jūros regiono aukštųjų agronominių tyrimų tarptautinio centro (CIHEAM⁽¹⁰⁾) parengtas poveikio įvertinimas aiškiai rodo, kad neigiamos šio proceso pasekmės palies ne visą Europą, o susitelks labai konkrečiuose regionuose, kurie labiausiai nukentės nuo liberalizavimo.

3.21 Smulkūs Viduržemio jūros regiono pietinių šalių ūkininkai tiesiogiai pajus neigiamas sienų atvėrimo proceso pasekmes, kadangi bus priversti atsisakyti gamybos dėl per menko pajėgumo konkuruoti su kaimyninių Viduržemio jūros regiono šiaurinės dalies šalių kontinentine produkcija. Liberalizuojant prekybą reikėtų numatyti būtinas priemones, kad smulkūs ūkininkai, kurie yra patys pažeidžiamiausi, turėtų naudos iš naujų susitarimų. Pirmenybę reikėtų teikti ūkininkų pajamų rėmimo, žemės ūkio organizavimo ir modernizavimo politikai.

3.22 Valdžios institucijos turi išsipareigoti pakeisti dabartinę pavojingą tendenciją, nes šis procesas naudingiausias stambiems ūkiams, tarptautinėms įmonėms ir užsienio investuotojams. Teigiamas rinkų atvėrimo poveikis turėtų tolygiai ir teisingai pasiskirstyti visoje gamybos grandinėje.

Gamybos sektoriaus organizavimas atsižvelgiant į naujas prekybos struktūras

3.23 Europos Sąjungoje pusiausvyros tarp įvairių maisto grandinės dalyvių stoka daro didelę žalą gamybos sektoriui, nepajėgiančiam pasipriešinti dominuojančiai stambių mažmenininkų padėčiai. Tokia pati stambių veiklos vykdytojų koncentracija gali atsirasti vystant žemės ūkį ir kitoje Viduržemio jūros baseino pusėje. Ūkininkai gali prarasti ryšius su šalies rinka ir būti priversti laikytis prekybos centrų reikalavimų.

3.24 Žemės ūkio sektoriaus konkurencingumas priklauso ne tik nuo kainos ir kokybės požiūriu geresnės gamybos. Kad „konkurencingumo“ sąvoka tikrai įgautų prasmę, labai svarbu sukurti rinkodaros ir prekybos strategiją. Dėl didelio gamybos sektoriaus susiskaidymo pasiūlos koncentracijos struktūrų, pavyzdžiui, gamintojų organizacijų, kooperatyvų ir kitų susivienijimų, stiprinimas ir vystymas, be abejonės, tampa pagrindiniais naujosios strategijos uždaviniais.

⁽¹⁰⁾ ES ir Viduržemio jūros regiono šalių prekybos liberalizavimo poveikio įvertinimas (EU-MED AGPOL), parengtas CIHEAM- IAM Monpeljė.

3.25 Suburti gamintojus į kooperatinius judėjimus – nelengvas uždavinys. Viduržemio jūros regiono pietinėje dalyje yra daug kliūčių žemės ūkio kooperatyvų steigimui, nors pradėti rengti teisės aktai, kuriais siekiama sukurti tam tinkamas sąlygas. Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria kooperatyvai Viduržemio jūros regione, yra šios: tinkamo personalo, galinčio valdyti kooperatyvą kaip įmonę, trūkumas, ekonominių išteklių stoka, pernelyg didelė priklausomybė nuo valstybės paramos, nelankstūs teisės aktai ir sunkumai patekti į rinkas. Kooperatinio judėjimo sėkmę lemia gebėjimas įveikti minėtas problemas ir vadovautis nauja filosofija, paremta kolektyviniu požiūriu. Vis dėlto visame Viduržemio jūros regione pagrindinis uždavinys – užtikrinti, kad ūkininkai galėtų tęsti savo žemės ūkio veiklą ir nebūtų priversti palikti šio sektoriaus.

3.26 Burdamiesi į kooperatyvus ir organizacijas ūkininkai gali pagerinti savo padėtį ir taip įveikti didelę susiskaidymo problemą. Sėkminga Maroko pieno gamintojų kooperatyvo COPAG, kasmet pagaminančio 170 mln. litrų pieno, t. y. 11 proc. visos nacionalinės produkcijos, veikla yra pavyzdys kitiems sektoriams. Šis kooperatyvas sukuria pridėtinę vertę, skiria subsidijas ir užtikrina minimalią kainą savo nariams. Tačiau kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Libane daug kooperatyvų kuriama tik dėl to, kad tai būtina sąlyga dalyvauti NVO vykdomose vystymosi programose; deja, nustojus skirti lėšas, tokie kooperatyvai išyra ir išnyksta.

3.27 Viduržemio jūros regiono pietinėje dalyje asociacijų vystymui ir jungimosi į asociacijas skatinimui reikalinga tvirta valdžios institucijų parama. Būtina skatinti dalyvauti kooperatyvų veikloje, kad šie taptų ūkininkams naudinga ir pelninga priemone. Pats kooperatyvo sukūrimas dar nereiškia, kad jo veikla bus sėkminga. Kooperatyvai turi būti dinamiški, nestokoti verslumo, kad galėtų konkuruoti globalizuotoje rinkoje, didintų savo narių pajamas ir ugdytų jų gebėjimą pasinaudoti gamybos veiksniais, paslaugomis ir patekti į rinkas.

4. Socialiniai pokyčiai Viduržemio jūros regiono žemės ūkio sektoriuje

4.1 Laisvoji prekyba žemės ūkio produktais turi skatinti ir visiškai atitikti socialinę raidą ir regionų ypatumus. Komiteto nuomone, integracijos į pasaulinius prekybos srautus socialinės sąnaudos turėtų būti išsamiai analizuojamos, kad būtų galima įvertinti šio neišvengiamo proceso poveikį ir pačioms pažeidžiamiausioms bendruomenėms padėti prie jo prisitaikyti. Nors makroekonominiai duomenys rodo nedidelį žemės ūkio indėlį į Viduržemio jūros regiono šalių prekybą (tik 7 proc. viso eksporto ir 9 proc. importo), politinis ir socialinis šių produktų poveikis kur kas didesnis.

4.2 Viduržemio jūros regiono kaimo vietovėms būdingas socialinis pažeidžiamumas lemia skurdą, nedarbą, infrastruktūros stoką, dirvožemio blogėjimą ir nuolatinį masinį išvykimą iš kaimo vietovių. Pritaikant prie globalizacijos Viduržemio jūros regiono šalyse bus prarastas žemės ūkio turtas, sumažės gyventojų nepalankiausiose sąlygose esančiose kaimo vietovėse ir padidės spaudimas migracijos srautams, kaip tai įvyko ES šalyse.

4.3 Kad sušvelnintų neigiamas liberalizavimo pasekmes kaimo vietovėse, nacionalinės ir regionų valdžios institucijos turi įgyvendinti ryžtingą kaimo plėtros politiką, kuri padidintų smulkių ūkių konkurencingumą, suteiktų realių užimtumo alternatyvų ūkininkams, priverstiems atsisakyti savo profesinės veiklos, ir sudarytų kaimo vietovėms galimybę saugiai pertvarkyti šį jų socialinei ir ekonominei struktūrai itin svarbų sektorių. Ši pavojinga gyventojų mažėjimo kaimo vietovėse tendencija pasikeis tik tuomet, jei moterims ir jaunimui pavyks sėkmingai integruotis į žemės ūkio sektorių.

Moterys ir jaunimas – permmainų veiksniai

4.4 Moterys ir jaunimas po keleto metų bus pagrindinis Viduržemio jūros regiono šalių žemės ūkio sektoriaus permmainų variklis. Viduržemio jūros regiono tvaraus vystymosi strategijoje raginama rengti programas, kurios padėtų sustiprinti moterų vaidmenį sprendimų priėmimo procese ir išugdyti naujus žemės ūkio ir kaimo vietovių lyderius, kurie, turėdami gebėjimų diegti naujoves ir tam tikrą pasirengimą, būtų permmainų iniciatoriai.

4.5 Moterys vis aktyviau dalyvauja Viduržemio jūros regiono žemės ūkio sektoriaus veikloje. Jos atlieka vis svarbesnį vaidmenį žemės ūkyje, jų potencialas yra didžiulis atsižvelgiant į nemenką gyventojų skaičiaus padidėjimą, klimato kaitą ir regiono vyrų migracijos srautus miestų ar kitų labiau klestinčių vietovių link ⁽¹¹⁾. Deja, trūksta oficialių statistinių duomenų ir jie tik iš dalies atspindi tikrąjį moterų indėlį į žemės ūkį.

4.6 Viduržemio jūros regione įgyvendinta įdomių iniciatyvų siekiant pagerinti moterų padėtį kaimo vietovėse. Programos MEDA lėšomis Maroke buvo finansuojami vien tik moteris vienijantys argano aliejaus kooperatyvai, kurių modelis buvo panaudotas ir kitose Viduržemio jūros regiono vietovėse. 2008 m. Libane įkurta nacionalinė kaimo moterų observatorija (NOWARA ⁽¹²⁾), nustatydama programas ir veiklą, skirtą moterų prieigai prie gamybos išteklių pagerinti, padėjo įgyvendinti daug iniciatyvų, skatinančių lyčių lygybę žemės ūkio sektoriuje.

⁽¹¹⁾ Moterų indėlis į žemės ūkio gamybą ypač didelis tose vietovėse, kurioms būdinga aktyvi migracija į miestus.

⁽¹²⁾ Daugiau informacijos rasite www.nowaralebanon.org.

4.7 Žemės ūkyje dirbanti moteris įvairiose šalyse vertinama labai skirtingai. Libane žemės ūkio sektoriuje dirba tik 3,4 proc. moterų, Alžyre padėtis panaši: labai mažai moterų dalyvauja ekonominėje veikloje. O štai Egipte 50 proc. žemės ūkio darbuotojų yra moterys, nors joms neleidžiama valdyti paveldėto žemės ūkio turto. Sirijoje padėtis iš esmės dar blogesnė: visuomeniniai papročiai verčia moteris atsisakyti savo teisių į žemę. Marokas išsiskiria aktyviu moterų dalyvavimu žemės ūkio darbuose – maždaug 60 proc. Turkijoje šis skaičius siekia net 70 proc. Minėtose šalyse moterys dažniausiai atlieka darbui imlius, nemechanizuotus darbus. Moterys atsakingos už derliaus nuėmimą ir maisto produktų sandėliavimą, aktyviai dalyvauja sėjant, drėkinant, kontroliuojant kenkėjus ir tręšiant dirvą.

4.8 Pietinių Viduržemio jūros regiono šalių žemės ūkio sektoriuje dirbančios moterys susiduria su daug didelių kliūčių, trukdančių vystyti jų veiklą: aukštas neraštingumo lygis, menkas išsilavinimas, neapmokamas darbas, ribota teisė į nuosavybę, nedalyvavimas sprendimų priėmimo procese, prastesnės negu vyrų darbo sąlygos, mažai galimybių gauti kreditą ir, be abejonės, religiniai bei socialiniai veiksniai, atimantys iš moters teisę spręsti. Deja, dar reikia daug ką nuveikti, kad moterys ir vyrai turėtų lygias galimybes žemės ūkio sektoriuje ir kaimo vietovėse. Todėl tai turi būti prioritetas Viduržemio jūros regiono vyriausybių uždavinys ⁽¹³⁾.

5. Viduržemio jūros regiono žemės ūkis klimato kaitos sąlygomis

5.1 Visi iki šiol atlikti moksliniai tyrimai rodo, kad Viduržemio jūros regioną klimato kaita palies labiausiai. Geografinės ir klimato sąlygos, turinčios įtakos šiose teritorijose plėtojama žemės ūkiui, lemia tai, kad Viduržemio jūros regione vykdomai žemės ūkio veiklai neigiami klimato kaitos padariniai gali būti ypatingai skaudūs, ypač atsižvelgiant į demografinį augimą Viduržemio jūros regione ir būtinybę padidinti maisto produktų gamybą, kaip pabrėžė FAO. Kai kurie galimi padariniai:

- kai kurių pasėlių išnykimas ir biologinės įvairovės praradimas,
- spartesnis dykumėjimas ir sausrinių vietovių išplitimas,
- naujų kenkėjų ir ligų atsiradimas,
- mažesni derliai ir dideli gamybos svyravimai,
- vandens išteklių sumažėjimas.

⁽¹³⁾ Žr. EESRK nuomonę dėl Moterų verslumo skatinimo Europos ir Viduržemio jūros regiono valstybėse, CESE 1004/2007, 2007 6 12. Šie klausimai taip pat buvo aptarti 2009 m. lapkričio 11–12 d. Marakeše įvykusioje ministrų konferencijoje dėl moterų vaidmens didinimo visuomenėje.

5.2 Siekiant prisitaikyti prie klimato kaitos, būtina imtis skubių veiksmų ir tinkamų priemonių, kurios padėtų geriau valdyti riziką žemės ūkyje, išvesti naujas atsparesnes rūšis, suteikti ūkininkams jų kasdieniame darbe reikalingą techninę pagalbą ir, visų pirma, užtikrinti, kad moksliniai tyrimai ir technologijų plėtra būtų prieinama žemės ūkio sektoriui.

Vandens ir žemės ūkio sąsaja

5.3 Be jokios abejonės, labiausiai klimato kaitos paveiktas elementas ir lemiamas Viduržemio jūros regiono žemės ūkio plėtros veiksnys yra vanduo. EESRK jau anksčiau yra svarstęs sumažėjusių vandens išteklių poveikio žemės ūkiui klausimą ⁽¹⁴⁾ ir dar kartą išpėja apie būtinybę orientuoti viešąją politiką į tausesnį šių išteklių naudojimą. Pagrindinis uždavinys – užtikrinti, kad turint ribotus vandens išteklius ir pasitelkus žemės ūkio gamybą, pridėtinę vertę, užimtumą ir kt. ir toliau būtų kuriamas turtas.

5.4 *Plan Bleu* ⁽¹⁵⁾ jau paskelbta, kad 2025 m. Viduržemio jūros regiono pietinėje ir rytinėje dalyse vandens paklausa išaugs 25 proc. Padidėjusi paklausa turės būti valdoma atsižvelgiant į šių vertingų išteklių stygių ir sumažėjusias galimybes jų gauti. EESRK nuomone, tvari vandentvarka turėtų būti grindžiama ne tik drėkinimo apribojimu, bet ir veiksmingesne kontrolės ir modernizavimo politika.

5.5 Viduržemio jūros regiono žemės ūkyje laistymui tenka strateginis vaidmuo. Egipte visa žemės ūkio paskirties žemė yra drėkinama, Marokas iki 2025 m. ketina 450 000 hektarų padidinti savo laistomos žemės plotus, Izraelis turi didžiausius vandentvarkos žemės ūkyje technologinius pajėgumus pasaulyje, o Tunisui pavyko sėkmingai įgyvendinti drėkinimui skirtą vandentvarkos programą, kurią itin palankiai įvertino FAO ir Pasaulio bankas.

5.6 Tuniso vyriausybė nusprendė paskatinti viešojo ir privataus sektorių partnerystę, kad įgyvendintų savo strateginį planą. Pagal šią strategiją buvo sudaromos eksploatacijos sutartys numatant paskatas ūkininkams, vykdomos drėkinamų plotų tobulinimo programos palengvinant perėjimą prie didelę pridėtinę vertę sukuriančių ir mažiau vandens reikalaujančių kultūrų, skirstomos baseinui skirtos kvotos ir įvesta apmokestinimo sistema, padėjusi padengti sąnaudas. Andalūzijos regionas Ispanijoje – modernizuoto drėkinimo pavyzdys: vos per 30 metų vandens poreikį vienam hektarui pavyko sumažinti 50 proc.

5.7 EESRK pripažįsta, kad reikia skubiai pradėti taikyti naujas technologijas, kurios padėtų ne tik taupyti vandenį, bet ir optimaliai naudoti jo išteklius. Kalbant apie vandentvarką žemės ūkyje, reikėtų išnagrinėti įvairias priemones: lokalizuotas drėkinimo sistemas, vandens valymą ir nudruskinimą, naują infrastruktūrą, prie drėgmės trūkumui genetiškai atsparesnes augalų rūšis, netradicinių vandens šaltinių naudojimą ir kt.

2010 m. vasario 18 d., Briuselis

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Mario SEPI

⁽¹⁴⁾ Žr. EESRK nuomones *Klimato kaitos ir žemės ūkio sąsajos Europoje* (OL C 27, 2009 2 3, p. 59), *Vandens trūkumo ir sausrų problemų Europos Sąjungoje sprendimas* (OL C 224, 2008 8 30, p. 67).

⁽¹⁵⁾ *Plan Bleu* – tai bendradarbiavimo aplinkos apsaugos ir Viduržemio jūros regiono vystymo srityje centras, įkurtas pagal Jungtinių Tautų Viduržemio jūros regionui skirtą programą (PNUE/PAM).